

Plzeňská zoo vznikla v roce 1926 a je tak druhou nejstarší existující zoologickou zahradou v České republice. Rodným datem současného areálu je rok 1963, ale obě lokace tvoří společný nedílný příběh. Plzeňská zoo za svůj zrod vděčí akvaristům, kteří dne 22.11. 1901 založili a pojmenovali spolek Iris. Pojem Iris v roce vydání této jubilejní publikace slaví již 125 let! Na členské schůzi spolku Iris dne 2. září 1926 byl položen základ budoucí plzeňské zoo. Členové spolku se rozhodli najmout si skleník na vojenské plovárně u řeky Radbuzy a využít ho jako pěstírnu akvarijních rybek a jeho okolí proměnit v zoologickou zahradu.

Zoo v Plzni vzniká na jiném místě, než ji zná většina současných návštěvníků. V tomto prvním období se zahrada zejména zaváděla, získávala první zvířata a zkušenosti, budovala první klece a výběhy. Kromě předních členů spolku Iris, měli vždy velký vliv na provoz zahrady samotní správci. Prvním z nich byl Alois Lokajíček. V čele zoo stál v období 1926 - 1932. Rekordmanem, co do délky vedení zoo je správce Adolf Pavlík. Působil v této roli 21 let, od roku 1932 do roku 1953. Pokud je známo, spolu se zastupujícími i řádnými nejvyššími postavami zoo, stálo v jejím čele dosud 12 různých osob. V roce 1939 jen těsně nedošlo k zamýšlenému stěhování zoo do Borského parku na jižní části Plzně, zároveň se v zoo poprvé objevují velké šelmy, jako lvi a medvědi. Po 2. světové válce prošla zoo změnami společenského zřízení, zánikem spolku Iris a nakonec i fatální katastrofou, infekcí antraxu, která doudleveckou zoo, již pod hlavičkou Parku kultury a oddechu (PKO) uzavírá a předurčuje její stěhování. V zoo je chováno postupně stále větší množství zvířat, včetně velkých kopytníků – antilopa nilgau, sajga i pakůň žíhaný. Objevuje se mandril a pavián pláštíkový, pár nových lvů, nový levhart. Z oblíbených druhů je tu již puma americká a velbloud dvouhrbý, ve skladbě figurují řadu let i vlk, dingo nebo kojot a znovu chovaný šakal obecný. Z ptáků je zajímavý kakadu inka a růžový, nandu pampový, emu, orel mořský a další. V roce 1958 se je chován pravděpodobně první ara ararauna a zelenokřídlý.

Na podzim roku 1963 začala nová kapitola dějin plzeňské zoo. Na novém místě. Zaznívá otázka, zda původní a současná, lochotínská zoo, nejsou dvě zcela oddělená zařízení, která spolu nemají vůbec nic společného. Odpověď je jednoduchá. Jde o skutečně rok číslo 37. Šlo tehdy „pouze“ o změnu lokace. Stejná zvířata stěhovali na nové místo stejní zaměstnanci stejného provozovatele. Infekce antraxu z roku 1961 stěhování zahrady výrazně urychlila, to však již bylo plánováno a připravováno mnohem dříve. Od vytyčení areálu, zaplacení, odstěhování inseminační stanice po výběr umístění celého parku oddechu, kde budou vedle sebe amfiteátr, botanická zahrada a zoo. Zahrada zpočátku osídlila a hlavně návštěvníkům zpřístupnila na řadu let jen jihovýchodní zhruba třetinu svěřeného budoucího areálu. Posun

expoziční a prohlídkové trasy směrem na západ přišel až v polovině 70. let. Jako vnitřně přístupné pavilony sloužily řadu desítek let pouze jedna z původních stodol (pavilon šelem) a Tropický pavilon Z.

V těchto 18 letech zahrada poprvé získala a rozmnožila šimpanze učenlivé, dovezla první tygry, rozmnožila lvy, jaguáry a pumy. Z afrických druhů se staly trvalými chovanci zebry Chapmanovy nebo antilopy losí, dočasnými ojedinělí robustní buvoli kaferští nebo gazely. Vybudována byla specializace na chov plazů, začalo legendární úspěšné rozmnožování ocelotů velkých a sovic sněžných. V čele zahrady se vystřídali 3 řádní a jeden zastupující vedoucí, včetně dosud jediné ženy v historii. Botanická zahrada byla v tomto období stále pouhým sousedem zoo, se samostatným vchodem a vstupným.

Geografická poloha Plzně v kontextu doby a nízké financování společně s počtem zaměstnanců nedovolovaly v té době růstu zásadních velkých moderních expozičních pavilonů a tím získání zejména velkých nebo choulostivých zvířat. Každý odchov a chovatelský úspěch té doby je proto nutno velmi vysoce ohodnotit a tehdejšími ošetřovateli vyslovit velké uznání.

Období od 20. narozenin botanické zahrady po 70. narozeniny zoo (1981-1995) zahrnuje několik výrazných chovatelských úspěchů, mnoho snů a plánů na budoucnost, často utopických, ale i mezník v podobě sametové revoluce a postupného příchodu mediální otevřenosti světu. Toto období začíná osamostatněním z Parku kultury a oddechu, zejména administrativním sloučením zoo a botanické zahrady, které bylo definitivním koncem dvouúrovňového řízení zoo. Koncem tohoto období se konečně začala objevovat některá vzácná zvířata; o něco více změn proběhlo i ve tváři expozičních. V 80. letech došlo na zlatou éru odchovu sovic sněžných, ocelotů velkých, anakond velkých, hyen žíhaných či plameňáků chilských. Nic však nenasvědčovalo revolučním změnám, které přinesl až rok 1996.

Nejzásadnější období v celé historii zoo je (1996 – 2010). Zahrada se dočkala trvalé vysoké podpory svého zřizovatele, přijala nový generel a vizi; sestavila akceschopný management, který se ihned vrhl do její modernizace. Objem a tempo prováděných změn bylo první roky doslova závratné a nepodobá se ničemu, co dosud historie zoo přinesla. Začaly vznikat otevřené biotopové zoogeografické expozice, objevila se nová zvířata, mizela provizoria a zastaralé expozice, zejména klece. Souběžně začal být řešen i návštěvnický servis, jako občerstvení, prodej suvenýrů, ekologická výchova, propagace, ale rovněž toalety a parkoviště. Na „druhý pokus“ byl poprvé v tomto období odchován šimpanz i tygr usurijský. V roce 1997 se v zoo objevil první pár varanů komodských v České republice.

Letní prázdniny roku 2010 zahájilo slavnostní otevírání nových afrických a asijských expozic - do užívání vstoupily 3 velké pavilony, celkem 12 nových expozic a 2 cesty. Zcela novými, návštěvníky netrpělivě očekávanými druhy, se staly žirafy Rothschildovy, nosorožci indiští a hrošící liberijští. Poprvé začali být chováni také gepardi súdánští, prasata savanová, panda červená, vlhy núbijské nebo gazely džejran. Otevřením těchto expozic se završila první velká kapitola změn po roce 1996 a zároveň otevřela kapitola nová, s velkými savci a pokračováním rozvoje. Srpen 2010 se stal prvním měsícem v dosavadní historii zoo, kdy byla překročena hranice 100 000 osob v měsíční návštěvnosti. Konkrétně přišlo 106 859 příznivců zvířat a turistů za novými vytouženými pavilony a zvířaty. Celkovým počtem návštěvníků, 460 841, který byl opět novým ročním rekordem, se navíc zahrada poprvé v historii v žebříčku 19 zoo ČR a SR, umístila na druhém místě, hned za pražskou zoo. Dlouhodobě nyní patří na místo páté. Roční půlmilionová návštěvnost byla prvně dosažena v roce 2019.

Nejnovější a ve stoleté kronice nejkratší období plzeňské zoo (2020-2025) se neslo v duchu stabilního pokračování veškeré činnosti. Rušivým prvkem se stala pandemie Covidu 19, která znamenala čtyřikrát úplně zavřít areál pro návštěvníky, v součtu na 7 měsíců. Charakteristickým rysem této doby byly intenzivní práce na chystaném projektu Sloni na Mži, podpora dvou desítek projektů ochrany přírody, publikační činnost, odborné úspěchy. V roce 2022 byla podruhé překročena hranice 500 000 návštěvníků v roce. Z populárních zvířecích událostí je třeba zmínit odchovy lvů berberských a šimpanzů učenlivých a v obou případech i modernizace jejich venkovních expozic. V roce 2023 získala zoo a botanická zahrada téměř hektarový pozemek, sousedící na západě s výběhy medvědů a zubrů.

Botanická zahrada se otevřela veřejnosti v roce 1961. V roce 1981 se pak sloučila se sousední zoo v jeden administrativní celek. Teprve se stavbou skleníku pro sbírky sukulentů jižní Afriky, Madagaskaru a Kanárských ostrovů (1993) se začala rozvíjet myšlenka uspořádat společné zoologicko - botanické expozice. K faktickému spojení zoologické a botanické zahrady došlo až v roce 1996, kdy se stal ředitelem Ing. Jiří Trávníček. V těsném spojení zoologie, botaniky a dalších přírodovědných oborů se začaly budovat expozice v celém areálu Zoo a BZ. V roce 2004 bylo území původní botanické zahrady obohaceno o zahradu Šówa-en, příklad japonské zahradní tvorby s její příslovečnou symbolikou a filozofií. Ta se stala podnětem k rozšíření asijského stylu do celé plochy zahrady a tak bývalé území BZ si dnes zaslouží název Asijská zahrada.

Samostatná Expozice Akva Tera vznikla jako pobočka plzeňské zoologické zahrady v centru Plzně, byla otevřena dne 22. 7. 1962. Po roce 1998 se stala moderní výspou zoo ve městě s úspěchy v chovu nejen u krajt zelených, malých druhů varanů a s odborným zázemím.

Dlouholetým sousedem zoo je Lochotínský amfiteátr, největší areál svého druhu v Československu. Jeho vznik a umístění souvisí s plánovanou koncentrací míst pro zábavu a odpočinek veřejnosti v lidově-demokratickém zřízení. Svým životem, nejen filmových nocí a Porty, byl po léta následovníkem dějin obou zahrad, až se stal v roce 1997 přímou součástí jejich příběhu, když se do jeho budovy nastěhovala většina managementu zoo a zahrada začala spravovat celý jeho areál.

Od konce padesátých let do poloviny 70. let patřila k velkým lochotínským atrakcím takzvaná Pionýrská železnice. Sloužila jako zpestření procházek a výletů i jako netradiční dopravní prostředek nejen pro návštěvu zoo, kterou spojovala s dnes již neexistujícím slavným plzeňským výstavištěm.

Zoologická zahrada se přistěhování na Lochotín stala součástí velmi zajímavého prostředí. Protíná se v něm mnoho fenoménů historie, přírody, kultury. V případě vinařství dokonce několik století vývoje, v dalších případech nejméně 150 posledních let. Souvisejícími tématy je lochotínský park, plzeňské lázně, Kodetova zahrada, lochotínské podzemí a pochopitelně statek Lüftnerka. Alespoň na okraj dodejme, že sousední lochotínský park má kořeny již v roce 1832 a lázeňství díky existenci léčivých pramenů odvíjí svoji historii od roku 1834.

Bezprostřední okolí i areál budoucí botanické zahrady a zoo má zajímavou historii v 1. polovině 20. století. Tehdy zde na horní části nad svahem vznikla vyhlášená Kodetova zahrada. Jižně a západně od ní zůstával po jejím vzniku pouze zemědělský prostor a pochopitelně byl do ní zahrnut i dnes téměř čtyřistapadesátiletý Körnerův dub

V prvních letech 2. světové války vzniklo unikátní podzemí, která je nyní jednou z expozic v zoo. Krypt (v podstatě pevnost) vznikl pro potřeby německých válečných organizací. S alpskými objekty má plzeňská pevnost řadu shodných prvků. Její vznik v tomto místě podpořila poloha s výhledem na Plzeň a zejména příznivá geologická situace.

Doslova druhé srdce plzeňské zoologické zahrady, bývalý viniční statek Lüftnerka, ožilo rekonstrukcí z roku 2001, která měla několik etap a postupně ke dvěma rozsáhlým historickým budovám připojila stylovou restauraci, hřiště, výukové centrum, muzeální a skanzenové expozice historie venkova či starobylých strojů a nástrojů a také hospodářská zvířata. Statek se stal místem mnoha tradičních akcí a oblíbenou zastávkou návštěvníků. Jméno statek obdržel po nejznámějším majiteli, sládkovi Josefu Lüftnerovi, který jej zakoupil roku 1841.

V roce 2001 bylo dokončeno a zprovozněno rozsáhlé chovatelské zázemí v podkroví bývalého pavilonu šelem. Jeho vybudováním začala plzeňská zoo naplňovat další směr v činnosti moderních zoologických zahrad. Zaujalo prostor celého půdorysu budovy, jednu velkou, jednu

střední a několik menších chovatelských místností a přípravu krmiva. Nejprve bylo určeno zejména menším druhům ptáků a savců, později se přidali plazi, zejména madagaskarští a ostrovní endemité. V současnosti je určeno savcům a plazům. Chovanci zázemí jsou povětšinou ohrožené druhy, které patří navíc v zoo pro své nároky a potřeby k méně často zastoupeným. V odborném světě se díky vybudované kolekci a chovatelským úspěchům stalo toto zázemí synonymem pro plzeňskou zoo.

Po roce 2000 začala plzeňská zoo rozvíjet i další, dosud výrazně nenaplněné kapitoly činnosti moderní zoo, vzdělávací a publikační činnost a zejména podporu ochrany přírody. V roce 2006 vyšla první publikace, v roce 2007 byl otevřen vzdělávací sál a zahájena průběžná pedagogická činnost. Chov v zoo je tzv. ochrana přírody ex-situ. Smyslem moderních zoo je vytvoření populace druhů pro její budoucí návrat do přírody. Zároveň zahrady podporují ochranu přírody in-situ, ve volné přírodě. V plzeňské zoo vše začalo účastí v ochranných kampaních Evropské asociace zoo a akvárií (EAZA), pokračovalo propojením s existujícími programy „in-situ“ v tuzemsku i zahraničí a vyvrcholilo přímou finanční podporou korunovanou projektem „Tři koruny ze vstupného“.

V červnu roku 2003 se při plzeňské zoo otevřel první Dinopark, který dal základ pozdější síti podobných tematických parků po celé Evropě.

Za sto let existence chovala plzeňská zoo několik set druhů a mnoho tisíc jedinců zvířat. Šlo o zástupce tříd savců, ptáků, plazů, obojživelníků, ryb a paryb a také četné bezobratlé. Jen tabulkový výčet všech druhů, poddruhů a plemen by zabral samostatnou knihu, i stručný popis chovů a odchovů pak zajisté několik publikací. Nechyběly druhy populární, neobvyklé, ohrožené i častěji chované; cizokrajné i tuzemské i mnohá obvyklé či neobvyklá plemena domácích zvířat.

Historie Zoo Plzeň je dlouhá, zajímavá a složitá. Nechybějí zde dramata, změny zřizovatelů, velké stěhování na Lochotín, infekce (1944,1961), požár skleníku (1934), povodeň 2002; mnoho už i pozapomenutých pozoruhodných zvířat a nemálo národních prvoodchovů včetně nyní erbovního plameňáka chilského. Každopádně tzv. „Docela jiný svět“ se neustále vyvíjí a zejména posledních 30 přineslo jeho velkou proměnu vedoucí k přírodnímu bioparku, chovu vytoužených velkých savců (2010) i dosažení hranice 500 000 návštěvníků za 1 rok (2019).

Doufáme, že i Vám, cizojazyčným návštěvníkům a příznivcům zahrady přinesla tato kniha v obrazech a závěrečném resumé spoustu nových poznatků o zajímavé historii i současnosti plzeňské zoologické a botanické zahrady. Na viděnou v království zvířat a rostlin.